

Vammaisneuvoston lausunto aluehallitukselle, koskien aluevaltuuston kokouksessa 9.12.2025 § 108 tehtyä valtuustoaloitetta, joka koski soveltamisohjeen laatimista ja monikanavaista tiedottamista uudesta vammaispalvelulaista

Vammaisneuvosto esittää alla esitetyin perustein, että Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella on välttämätöntä:

1. laatia viipymättä virallinen vammaispalvelulain soveltamisohje
2. varmistaa, että ohjeen valmistelussa kuullaan vammaisneuvostoa
3. turvata aidosti yksilöllinen tarveharkinta päätöksenteossa
4. varmistaa, että palvelut mahdollistavat osallisuuden ja itsenäisen elämän
5. asiakkaiden oikeuksista tiedottaminen tulee tehdä selkeästi ja helposti ymmärrettävästi, jotta tieto on kaikkien saatavilla.

Ilman edellä mainittuja toimenpiteitä on olemassa merkittävä riski, että vammaispalvelulain keskeiset tavoitteet, osallisuus ja itsenäinen elämä, eivät toteudu käytännössä ja vammaisten henkilöiden oikeudet kaventuvat hallinnollisten käytäntöjen seurauksena.

Hyvinvointialueen velvollisuutena on varmistaa, että lakia sovelletaan sen tarkoituksen mukaisesti – vammaisen henkilön näkökulmasta, ei järjestelmän ehdoilla.

Perustelut

Uusi vammaispalvelulaki astui voimaan 1.1.2025. Sen tavoitteena on edistää vammaisten yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan sekä tukea itsenäistä elämää. Lisäksi lain tavoitteena on turvata yksilöllisen tarpeen mukaiset, riittävät ja laadukkaat palvelut eri elämäntilanteissa.

Lain lähtökohta on selkeä: vammaiselle henkilölle tulee turvata mahdollisuus elää yhdenvertaista elämää muiden kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa mahdollisuutta huolehtia arjen perustarpeista sekä opiskella, käydä työssä, harrastaa, ylläpitää sosiaalisia suhteita ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

Tavoitteiden toteutuminen edellyttää, että lakia sovelletaan johdonmukaisesti, yksilöllisesti ja sen tarkoituksen mukaisesti. Tästä syystä Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella on välttämätöntä laatia virallinen soveltamisohje, jonka valmistelussa on kuultu vammaisneuvostoa.

1. Virallisen soveltamisohjeen tarve

Pelkkä viittaus valtakunnallisiin ohjeisiin, kuten THL:n vammaispalvelujen käsikirjaan, ei ole riittävä turvaamaan yhdenmukaista ja lainmukaista päätöksentekoa hyvinvointialueella.

THL:n käsikirja toimii yleisellä tasolla lainsäädäntöä avaavana materiaalina, mutta se ei ole tarkoitettu operatiiviseksi työkaluksi yksittäisen hyvinvointialueen päätöksentekoon. Se ei ota riittävästi kantaa käytännön tilanteisiin eikä ohjaa yhdenmukaisia ratkaisumalleja eri työntekijöiden välillä.

Ilman virallista soveltamisohjetta syntyy merkittävä riski siitä, että:

- päätöksenteko vaihtelee työntekijäkohtaisesti
- asiakkaiden yhdenvertaisuus ei toteudu
- palvelujen myöntämisperusteet jäävät epäselviksi
- oikeusturva heikkenee

Soveltamisohje varmistaa lain tasaisen käytön, asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun ja myös henkilöstön oikeusturvan.

2. Sisäisiin ohjeisiin perustuvan päätöksenteon riskit

Eriytyisen ongelmallista on tilanne, jossa päätöksenteko perustuu epävirallisiin tai sisäisiin ohjeisiin, joita sovelletaan kaavamaisesti kaikkiin asiakkaisiin.

Tällainen toimintatapa on ristiriidassa vammaispalvelulain keskeisen periaatteen, yksilöllisen tarveharkinnan, kanssa.

Riskit ovat merkittävät:

- yksilöllinen arviointi korvautuu standardoiduilla ratkaisuilla
- palvelut määräytyvät organisaation käytäntöjen, ei asiakkaan tarpeiden perusteella
- henkilökohtaisen avun sijaan tarjotaan ensisijaisesti kotihoitoa
- palvelujen laajuutta rajoitetaan hallinnollisin perustein

Tällöin päätöksenteossa ei enää arvioida, mikä palvelu mahdollistaa asiakkaalle lain mukaisen yhdenvertaisen elämän, vaan mikä palvelu on järjestelmälle helpoin tai edullisin toteuttaa.

Asiakaspalautteen perusteella Länsi-Uudellamaalla on nähtävissä, että käytössä on työntekijöiden sisäinen ohjeistus. Ohjeistus ohjaa päätöksentekoa

merkittävästi ja siihen viitataan asiakastilanteissa keskeisenä rajoittavana tekijänä. Salainen sisäinen ohje ei voi tiukentaa lain tulkintaa.

3. Osallisuus ja itsenäinen elämä – lain keskeiset tavoitteet

Vammaispalvelulain keskeiset tavoitteet, osallisuus ja itsenäinen elämä, tarkoittavat sitä, että vammaisella henkilöllä on tosiasiallinen mahdollisuus:

- päättää omasta arjestaan
- liikkua kodin ulkopuolella
- osallistua yhteiskuntaan
- ylläpitää ihmissuhteita
- elää elämänvaiheensa mukaista elämää

Itsenäinen elämä ei tarkoita avuttomuutta ilman tukea, vaan sitä, että tarvittava apu tukee henkilön omaa tahtoa ja valintoja.

Osallisuus ei toteudu, jos henkilö on sidottu kotiin tai palveluihin, jotka eivät mahdollista aktiivista elämää.

4. Kotihoidon ja henkilökohtaisen avun keskeiset erot

Käytännön päätöksenteossa on havaittavissa suuntaus, jossa vammaispalvelulain mukaisia palveluja korvataan sosiaalihuoltolain mukaisella kotihoidolla.

Kotihoito ja henkilökohtainen apu ovat kuitenkin luonteeltaan olennaisesti erilaisia palveluja.

Kotihoito:

- perustuu hoivan ja huolenpidon periaatteisiin
- järjestetään vain asiakkaan omassa kodissa
- toteutetaan organisaation laatiman aikataulun mukaisesti
- käynnit ovat lyhyitä ja keskittyvät ennalta määriteltyihin tehtäviin

Henkilökohtainen apu:

- perustuu yksilön tarpeisiin ja omiin valintoihin
- on joustavaa ja ajallisesti mukautuvaa
- mahdollistaa liikkumisen kodin ulkopuolella
- tukee aktiivista ja osallistuvaa elämää

Kotihoito ei voi korvata henkilökohtaista apua tilanteissa, joissa henkilö tarvitsee tukea kodin ulkopuolella tapahtuvaan elämään.

Jos henkilökohtainen apu korvataan kotihoidolla, seurauksena voi olla:

- osallistumismahdollisuuksien estyminen
- itsenäisyyden ja omatoimisuuden heikkeneminen
- lisääntynyt riippuvuus läheisistä
- syrjäytymisriski

Pahimmillaan seurauksena on passivoituminen ja vuodepotilaaksi ajautuminen sekä vaippojen käyttö, vaikka avustajan tuella henkilö voisi käydä itse WC:ssä ja osallistua kodin ulkopuoliseen elämään.

Vammaispalvelulain tavoitteet eivät toteudu.

5. Tiedottamisen puutteellisuuden vaikutukset

Palvelujen toteutumisen kannalta keskeinen ongelma on myös tiedottamisen puutteellisuus.

Jos asiakkaat eivät tiedä:

- mitä palveluja he voivat hakea
- millä perusteilla palveluja myönnetään
- miten päätöksistä voi hakea muutosta

he eivät myöskään pysty käyttämään heille kuuluvia oikeuksia.

Tämä johtaa tilanteeseen, jossa:

- palveluja saavat ne, joilla on tietoa ja kykyä hakea niitä
- osa asiakkaista jää kokonaan ilman heille kuuluvia palveluja
- virheelliset päätökset jäävät oikaisematta

Puutteellinen tiedottaminen heikentää merkittävästi yhdenvertaisuutta ja asiakkaiden oikeusturvaa sekä lisää epäluottamusta viranomaisia kohtaan.

Tällä hetkellä tiedottaminen on pelkästään sähköistä, paperitiedottaminen puuttuu. Tiedottamista on myös karsittu ja esimerkiksi vammaispalvelujen uutiskirje on toistaiseksi tauolla. Järjestöt ovat uutiskirjeen tietojen pohjalta voineet tiedottaa omille jäsenilleen.

Asiakkaiden yhteydenottojen perusteella näyttää siltä, että monelle tulee yllätyksenä mm. se, miten kuljetuspalvelujen kulkualue on määritelty.

6. Johtopäätökset

Soveltamisohjeet tarvitaan kiireesti, sillä päätöksenteko nojaa nyt salaisiin ohjeisiin. Tiedottamista on myös parannettava merkittävästi yhteistyössä vammaisneuvoston ja järjestöjen kanssa.

Vammaisneuvoston puolesta

Pirkko Kuusela

Puheenjohtaja

Marsa Valtonen

1.varapuheenjohtaja

Jakelu

Aluehallitus

Aluevaltuusto